

Dorota Kamińska

Czym skorupka za młodu nasiąknie...¹ czyli rozwijanie kompetencji kluczowych w przedszkolu

*Dobrze rozwinięty umysł, pasja do nauki
i umiejętność praktycznego wykorzystania wiedzy
to klucze do przyszłości.*

Kompetencje kluczowe a podstawa programowa wychowania przedszkolnego

Nowa podstawa programowa wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej kła-

dzie duży nacisk na rozwijanie kluczowych kompetencji, które znajdują odzwierciedlenie w poszczególnych obszarach podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz działalności edukacyjnej przedszkola.

Tabela 1. Kompetencje kluczowe a podstawa programowa wychowania przedszkolnego
(opracowanie własne)

KOMPETENCJE KLUCZOWE (EUROPEJSKIE RAMY ODNIESIENIA)	PODSTAWA PROGRAMOWA WYCHOWANIA PRZEDSZKOLNEGO (OBSZARY)
1. Porozumiewanie się w języku ojczystym	(1) Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych. (3) Wspomaganie rozwoju mowy dzieci. (14) Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania.
2. Porozumiewanie się w językach obcych	(15) Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne (kompetencje rozwijane są w toku zajęć stanowiących zwykle ofertę dodatkową przedszkola lub w trakcie działań edukacyjnych realizowanych przez nauczycieli posiadających odpowiednie kwalifikacje).
3. Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne	(10) Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych. (13) Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną.
4. Kompetencje informatyczne	(10) Wspomaganie rozwoju umysłowego dzieci poprzez zabawy konstrukcyjne, budzenie zainteresowań technicznych (kompetencje te rozwijane są w trakcie działań z wykorzystaniem sprzętu multimedialnego oraz dostępnych programów edukacyjnych i pakietów multimedialnych zalecanych dla dzieci w młodszym wieku).
5. Umiejętność uczenia się	Kompetencje te rozwijane są na wszystkich obszarach podstawy programowej.
6. Kompetencje społeczne i obywatelskie	(2) Kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku. (4) Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia. (5) Wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci. (6) Wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych. (11) Pomaganie dzieciom w rozumieniu istoty zjawisk atmosferycznych i w unikaniu zagrożeń. (12) Wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt. (15) Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne.

¹ Czym skorupka nasiąknie za młodu, tym na starość trąci. (Ezop)

7. Inicjatywność i przedsiębiorczość	(4) Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia. (15) Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne (podstawy z zakresu tych kompetencji rozwijane są w toku zajęć edukacyjnych, m.in. wycieczek edukacyjnych, spotkań i pogadanek z udziałem przedstawicieli lokalnych instytucji i zakładów pracy, a także zabaw tematycznych i zajęć z wykorzystaniem filmów edukacyjnych oraz literatury dziecięcej i popularnonaukowej).
8. Świadomość i ekspresja kulturalna	(7) Wychowanie przez sztukę – dziecko widz i aktorem. (8) Wychowanie przez sztukę – muzyka i śpiew, pląsy i taniec. (9) Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne.

Dlaczego warto wspierać rozwój kluczowych kompetencji u dzieci w wieku przedszkolnym?

Okres dzieciństwa cechuje ciekawość świata i szybkie tempo rozwoju. Pierwsze lata życia dziecka decydują w znacznym stopniu o jego dalszym funkcjonowaniu, to właśnie wtedy bowiem kształtują się jego możliwości intelektualne i rozwija się większość wrodzonych predyspozycji (w tym także zdolność uczenia się). Jest to więc najlepszy okres na działania edukacyjne, w tym oddziaływania wychowawcze, które dostosowane do możliwości dziecka wspomagają i stymulują jego wszechstronny rozwój. Wiedza, postawy i umiejętności, które małe dzieci zdobywają w przedszkolu, procentują w ich edukacji szkolnej (m.in. w postaci lepszych wyników w nauce), a także w lepszym funkcjonowaniu społecznym i zawodowym w dorosłym życiu.

Mając na uwadze powyższy kontekst, już od najmłodszych lat powinniśmy rozwijać kluczowe umiejętności, takie jak: efektywne komunikowanie się, kreatywność, logiczne myślenie, inteligencja emocjonalna, konstruktywne rozwiązywanie problemów, współpraca w zespole, świadome kierowanie procesem własnego rozwoju oraz samoregulacja, czyli umiejętność świadomego i celowego planowania, wyznaczania celów (edukacyjnych i życiowych), konstruowania planów działań, które pozwalają na realizację zamierzonych celów. Umożliwi to dziecku osiągnięcie sukcesu edukacyjnego, a w przyszłości również sukcesu życiowego i zawodowego.

Jakie kompetencje są najistotniejsze dla rozwoju dziecka oraz skutecznego przygotowania go do funkcjonowania w dorosłym życiu?

Wiedza o tym, jak się uczyć, jest najważniejszą umiejętnością w życiu.

Tony Buzan

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej kładzie

duży nacisk na rozwijanie umiejętności uczenia się, w tym wykorzystania wiedzy teoretycznej w toku praktycznych działań, a także rozumienia współczesnego świata i sprawnego poruszania się w natłoku informacji.

Rozwijanie umiejętności efektywnego uczenia się, w tym procesu logicznego myślenia, pomaga dziecku w osiągnięciu głębszego zrozumienia różnorodnych problemów i umożliwia wnikliwsze poznawanie otaczającego go świata. Proces ten mobilizuje dziecko do planowania swojej pracy, kreatywnego myślenia i odzwierciedlania zdobytych umiejętności uczenia się w swoim codziennym życiu. Dzieci potrzebują rozwijać strategię myślenia, gdyż umożliwia im to głębsze zrozumienie tematu, pomaga myśleć elastyczniej, analizować problem i poszukiwać najlepszych dla niego rozwiązań. Te umiejętności są potrzebne zarówno w przedszkolu i szkole, jak i w codziennym życiu.

Kluczem do rozwijania u dzieci umiejętności myślenia i uczenia się jest więc myślenie metakognitywne, czyli myślenie o myśleniu. Oznacza to, że dziecko powinno wnikliwie analizować proces swojego uczenia się oraz jego rezultaty. Te refleksje potrzebne są do lepszego zrozumienia sensu wykonywanych przez niego zadań i podejmowanych działań ukierunkowanych na sukces edukacyjny oraz sposobów ich wykorzystania i monitorowania w celu ewaluacji procesu uczenia się.

Uczenie się jest najwspanialszą i dającą najwięcej radości grą na świecie.

Glenn Doman

Istotne jest zatem umiejętne zaplanowanie i organizowanie sytuacji edukacyjnych sprzyjających zdobywaniu przez dziecko nowych doświadczeń oraz zadbanie o niezbędne cechy pedagogiczne procesu uczenia się, takie jak:

- Dobra komunikacja, która stanowi podstawę efektywnego procesu uczenia się. Pierwsze lata edukacji dziecka to najlepszy czas na zdobywanie podstawowych umiejętności komunikacyjnych. Zadbajmy zatem o to, aby relacje

w grupie, z którą pracujemy, opierały się na zasadach dobrej komunikacji, w tym wzajemnym słuchaniu i umiejętnym wyrażaniu swoich myśli i emocji.

- Umiejętność współpracy w grupie jest niezbędnym elementem osiągnięcia przez dziecko gotowości do podjęcia nauki w szkole. Celem uczenia się poprzez współpracę jest uczenie się od siebie i ze sobą, co wpływa pozytywnie na zaspokajanie potrzeb społecznych dziecka, doskonalenie umiejętności współdziałania oraz dzielenia się swoją wiedzą i doświadczeniami z pozostałymi członkami grupy. Istotne jest przy tym, aby organizacja pracy w grupie była podporządkowana różnorodności indywidualnych możliwości dzieci.
- Pamiętajmy również o zapewnieniu dzieciom poczucia bezpieczeństwa, nie tylko w przypadku popełniania przez nie błędów (popełnianie błędów leży przecież w ludzkiej naturze). Potrzeby dziecka związane z kształtowaniem poczucia bezpieczeństwa są jednym z motywów poznawania świata i uczenia się. Rozwijanie więzi, poszukiwanie akceptacji i spełnianie oczekiwań, zarówno w odniesieniu do dorosłych, jak i do rówieśników, stwarza podstawy do aktywności poznawczej dziecka. Tworzenie atmosfery bezpieczeństwa i zaufania sprzyja rozwijaniu otwartości i kreatywności u naszych wychowanków.
- W myśl zasady „praktyka czyni mistrza”, dla doskonalenia umiejętności uczenia się dziecko potrzebuje, poza mądrym wsparciem ze strony dorosłych, wielu praktycznych doświadczeń. Każda aktywność jest cenna, gdyż pozwala dziecku na podjęcie „edukacyjnego ryzyka” i wzięcie odpowiedzialności za dalszy proces uczenia. Należy pamiętać również, że dziecko szybciej uczy się i lepiej zapamiętuje informacje, które są dla niego interesujące, zabawne, pasjonujące, zaskakujące i niezwykle, a przy tym przystępne i łatwe do zrozumienia oraz wielokrotnie powtarzane.

*Nauka jest najbardziej efektywna wówczas,
kiedy sprawia radość.*

Peter Kline

- Emocje wpływają pozytywnie na proces zapamiętywania przez dziecko informacji. Często w stanie stresu nowa informacja nie zostaje przez nie w pełni przyswojona i rozumiana, stres może uniemożliwiać mu efektywne uczenie się. Zatem odpowiednie warunki

do uczenia się to takie, które gwarantują dziecku poczucie bezpieczeństwa, pozytywne nastawienie i odpowiedni poziom energii.

- Niezbędnym elementem efektywnego procesu uczenia się jest również motywacja. Wysoką motywację zapewni odpowiedni dobór zabaw i ćwiczeń, które powinny być dla dziecka zrozumiałe, a przy tym zabawne i dostarczające mu radości, ale też stawiające przed nim wyzwanie na miarę jego potrzeb i możliwości. Pamiętajmy, że poziom motywacji zależy od poczucia sukcesu. Dlatego nie możemy zapominać również o końcowej ocenie procesu działania dziecka, która powinna odbywać się w atrakcyjnej dla niego formie.

*Zabawa (...) jest okazją do kształcenia charakteru
i pielęgnowania cnót.*

Dzięki zabawie kształtuje się osobowość.

Jan Paweł II

- Warto też pamiętać o znaczącej roli zabawy, *świat dziecka jest bowiem światem zabawy*, a sama zabawa w kontekście tych słów tworzy jego strefę najbliższego rozwoju.

Pracą dzieci jest zabawa.

Dzieci uczą się poprzez wszystko co robią.

Carolyn Hooper

Zabawa jest kluczowym elementem w procesie edukacji dziecka, stanowi dla niego najlepszy sposób poznawania świata, języka, innych ludzi, a także własnych emocji. Dzięki zabawie nabywa ono nowe umiejętności i doświadczenia, staje się kreatywne i samodzielne, rozwija wyobraźnię i myślenie abstrakcyjne. To właśnie w trakcie zabawy dziecko robi „krok w nieznanne”, samodzielnie rozwiązując zadania, które znajdują się w danym momencie w strefie jego najbliższego rozwoju. Zaangażowanie i skupienie dziecka na konkretnym zadaniu jest znacznie większe, gdy dzieci się bawią, być może właśnie dlatego dzieci podczas zabawy osiągają największe sukcesy edukacyjne.

- Biorąc pod uwagę, że zapamiętujemy 90% tego co jednocześnie słyszymy, widzimy, mówimy i robimy, warto zastosować taką strategię nauczania, aby informacja, jaką kierujemy do dziecka, była połączona z obrazem, ruchem i emocjami. Dzięki temu będzie ona odbierana przez wiele zmysłów oraz lepiej rozumiana i zapamiętana. To wszystko spowoduje, że proces uczenia się będzie efektywniejszy, a nasi wychowankowie łatwiej i szybciej opamiętują rozwijane umiejętności.

Przed nauczycielami pojawia się więc nowe wyzwanie, jakim jest motywowanie oraz wspieranie swoich wychowanków w tym jakże ważnym procesie efektywnego rozwoju i uczenia się, poprzez stwarzanie im możliwości samorealizacji oraz atmosfery radosnego przeżywania dzieciństwa. Należy przy tym pamiętać o dopasowaniu procesu edukacyjnego dziecka do strefy jego najbliższego rozwoju, czyli do jego potrzeb oraz możliwości.

„Dziecko w świecie wartości” – rozwijanie kompetencji społecznych w przedszkolu

Nauczenie wartości to najważniejsza rzecz, jaką możemy zrobić dla szczęścia dziecka.

Linda i Richard Eyre

Równie ważne, jak umiejętność uczenia się, dla harmonijnego rozwoju dziecka są także kompetencje społeczne. Stanowią one podstawę kontaktów interpersonalnych, warunkując prawidłowe komunikowanie się i funkcjonowanie w otoczeniu, w którym wychowuje się i żyje dziecko, czyli środowisku rodzinnym i społecznym, w tym w grupie rówieśniczej w przedszkolu. Dlatego niezbędną umiejętnością, jaką powinno posiadać dziecko już w najmłodszych latach swojej edukacji, jest rozumienie zasad postępowania i reguł zachowania ogólnie przyjętych w społeczeństwie.

Nauczenie dziecka wartości to najważniejsze zadanie wychowawcze dla rodziców i nauczycieli.

Irena Koźmińska, Elżbieta Olszewska

To właśnie rolą dorosłych jest wprowadzenie dzieci w świat wartości i przygotowanie ich do świadomego i odpowiedzialnego uczestnictwa w dorosłym życiu. Jedną z wartościowych propozycji wspomagających rozwijanie kompetencji społecznych u dzieci jest międzynarodowy program edukacyjny „Wartości Życia”, wspierany przez UNICEF. Jego głównym założeniem jest pomoc dzieciom w uświadamianiu istnienia podstawowych wartości, takich jak: pokój, szacunek, miłość, tolerancja, szczęście, odpowiedzialność, współdziałanie, pokora, uczciwość, prostota, wolność i jedność, oraz ich praktycznego zastosowania w relacjach z samym sobą, innymi ludźmi, społeczeństwem i całym światem. Program realizowany jest już w 85 krajach, w ponad 8 tysiącach placówek (m.in. szkołach, przedszkolach, świetlicach, klubach młodzieżowych, stowarzyszeniach rodziców, ośrodkach dla dzieci). Propagowany

jest w ramach działalności międzynarodowego stowarzyszenia *Association for Living Values Education International* (w skrócie ALIVE) z siedzibą w Genewie. Upowszechnianiem programu na terenie Polski zajmuje się Stowarzyszenie Edukacyjne Wartości Życia (www.wartosci-zycia.org).

Propozycja programu edukacyjnego „Wartości Życia” to przemyślana i dogłębnie opracowana odpowiedź na nową reformę programową MEN, która zakłada, że edukacja dziecka powinna być skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Zajęcia prowadzone w ramach programu można rozpocząć w dowolnym wieku, a ich częstotliwość ustala sam nauczyciel. Mogą być one prowadzone w zależności od potrzeb i możliwości jako np. zajęcia rozszerzające zakres edukacji zdrowotnej o zagadnienia dotyczące zdrowia psychospołecznego, w tym umiejętności życiowych (osobistych i społecznych), pozytywnego myślenia, budowania poczucia własnej wartości, wiary w siebie, podejmowania decyzji, utrzymywania dobrej relacji z innymi, rozwiązywania problemów, radzenia sobie z emocjami. Uczestnikami zajęć mogą być dzieci w wieku od 3 lat. Zajęcia w ramach programu realizowane są w oparciu o podręczniki z serii „Wychowanie w duchu wartości” (WSiP). Zawarte w nich scenariusze stanowią zestaw propozycji zajęć z dziećmi i młodzieżą, opracowanych i wykorzystywanych w praktyce przez dwudziestu doświadczonych wychowawców z pięciu kontynentów. Służą one jako pomoc dla nauczycieli i wychowawców na całym świecie. Obecnie korzystają z nich nauczyciele i wychowawcy z 85 krajów.

Poniżej zaprezentowane są opinie dyrektora i nauczycielek realizujących już program „Wartości Życia”.

Przed wdrożeniem w placówce programu „Wartości Życia” miałyśmy dużo wątpliwości i obaw odnośnie do zrozumienia przez dzieci: czym są wartości? Jest to bowiem tematyka ważna, ale zarazem bardzo trudna do przekazania i zrozumienia przez dziecko. Jednak już po przeprowadzeniu pierwszych zajęć nasze wątpliwości zniknęły i miałyśmy pozytywne nastawienie do omawianej tematyki. Dzięki zastosowaniu odpowiednich zabaw i środków dydaktycznych rozmawianie z dziećmi o wartościach jest o wiele łatwiejsze i przyjemniejsze. Dzieci świetnie radzą sobie z tą osobistą i trudną tematyką, wykazując się otwartością i dojrzałością w rozumieniu omawianych wartości.

Dorota Moczulak, Karolina Sosnowska
– nauczycielki Miejskiego Przedszkola nr 10
w Ciechanowie

Dziecko odczuwa, potrafi pokazać za pomocą mimiki lub gestu odczuwane emocje, ale nie zawsze umiejętnie je nazywa. Dlatego zadaniem nauczyciela powinno być wspieranie go w procesie poznawania i „uczenia się” wartości. Nauczyciel powinien być przewodnikiem w tym jakże ważnym, ale zarazem trudnym procesie edukacyjnym.

To właśnie dzięki zajęciom prowadzonym w ramach programu „Wartości Życia” dziecko uczy się m.in. nazywania uczuć i wie, jak je okazać. Rozumie, że miłością można obdarzyć rodziców, trzeba mieć szacunek dla nauczyciela i zaufanie do przyjaciół. Potrafi praktycznie zastosować wiedzę w relacjach z innymi ludźmi.

Bożena Wernik
– dyrektor Miejskiego Przedszkola nr 10
w Ciechanowie

Program może „zaczarować”, a także „odmienić” bardzo ruchliwą i głośną grupę dzieci. Dzieci bardzo chętnie i aktywnie uczestniczą w dyskusjach i chętnie wracają do omawianej podczas zajęć tematyki wartości. Z całą pewnością będą kontynuowała realizację tego programu w przyszłym roku szkolnym. Poza tym zaproponuję pozostałym koleżankom udział w szkoleniu i wspólne „wypełnienie” naszego przedszkola „Wartościami Życia”.

Izabella Grabowska
– nauczycielka Miejskiego Przedszkola Nr 3
w Ciechanowie

Bibliografia

1. Buzan T. *Rusz głowę*, Wydawnictwo Aha!, 2008.
2. Bilicki T. *Dziecko i wychowanie w pedagogii Jana Pawła II*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2007.
3. Dryden Gordon., Vos J. *Rewolucja w uczeniu*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2000.
4. Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E. *Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się*, WSiP, Warszawa 2000.

5. Kamińska D. *Rozwijanie umiejętności myślenia i oceny procesu uczenia się – z doświadczeń walijskiego systemu edukacji* (www.fio.org.pl), 2010.
6. *Kompetencje kluczowe w uczeniu się przez całe życie – europejskie ramy odniesienia* (załącznik do zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, opublikowany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej z dnia 30 grudnia 2006 r./L394).
7. Małkiewicz E. *Edukacja elementarna a diagnoza pedagogiczna*, CODN, 2002.
8. *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego* (załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dz.U. z dnia 15 stycznia 2009 r. Nr 4, poz. 17).
9. Rohner R., Wenke H. *Pedagogika planu Daltońskiego*, Sor-Mar, 2011.
10. Silberman M. *Uczymy się uczyć*, Wydawnictwo GWP, 2005.
11. Taraszkiewicz M., Rose C. *Atlas efektywnego uczenia (się)*, Transfer Learning & CODN, 2006.
12. www.wartosci-zycia.org
13. Welsh Assembly Government, *Why develop thinking and assessment for learning in the classroom?*, 2007.
14. Wygotski L. *Zabawa i jej rola w rozwoju psychicznym dziecka* [w:] Brzezińska A., Marchow M. [red.] *Wybrane prace psychologiczne II: dzieciństwo i dorastanie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2002.

Autorka jest nauczycielem konsultantem ds. wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Ciechanowie, trenerem międzynarodowego programu „Wartości Życia”

*Nauka rozpoczynać się musi od zmysłowych spostrzeżeń,
a nie od opisów rzeczy słowami.*

Jan Amos Komeński